

Katarzyna Perdek¹

Swoboda sumienia i wyznania dziecka

Godność człowieka jako źródło praw i wolności

Wolność sumienia i wyznania należy do katalogu podstawowych praw i wolności, mających umocowanie w prawie krajowym i międzynarodowym, a realizacja prawa człowieka do wolności religijnej uznawana jest za miernik poziomu demokracji².

Wolność sumienia i wyznania zajmuje szczególne miejsce w katalogu praw podmiotowych, gdyż – jak zauważa J. Mazurkiewicz – „istota tego człowieczego dobra wymyka się wszelkiej normatywnej regulacji³. Dotyczy bowiem sfery psychicznej człowieka, światopoglądu i przeżyć emocjonalnych.

W prawie wyznaniowym określana jest jako uprawnienie jednostki do kształtowania i zmiany poglądów, przekonań religijnych i światopoglądu w ogóle⁴. To pozytywny sens rozumienia wolności. W sensie negatywnym wolność religijna oznacza wolność od... – od przymusu w sferze sumienia, wyznania czy religii, pochodzącego od władzy czy grup społecznych⁵.

Źródłem prawa człowieka do wolności religijnej, pojmowanej zarówno w sensie pozytywnym, jak i negatywnym, jest nienaruszalna i przyrodzona godność człowieka, uznana za fundamentalną wartość, aksjologiczną podstawę Konstytucji RP.

¹ Mgr, doktorantka, Uniwersytet Wrocławski.

² A. Łopatka, Prawo do wolności myśli, sumienia i religii, Warszawa 1995, s. 50.

³ J. Mazurkiewicz, Zanim pomysły nasze szczeną wraz z nami, Wrocławskie projekty ochrony prawnej dzieci i kobiet, Wrocław 2016, s. 32.

⁴ P. Borecki, Wolność sumienia i wyznania, www.racjonalista.pl [dostęp 14.2.2017].

⁵ H. Misztal, Wolność religijna, w: H. Misztal (red.), Prawo wyznaniowe, Lublin 2000, s. 206.

W art. 30 Konstytucji RP czytamy, że „przyrodzona i niezbywalna godność człowieka stanowi źródło wolności i praw człowieka i obywatela. Jest ona nienaruszalna, a jej poszanowanie i ochrona jest obowiązkiem władz publicznych”⁶.

Poszanowanie godności człowieka jako „niewzruszalną podstawę” Rzeczypospolitej odnajdziemy w preambule Konstytucji. Wskazane w art. 30 atrybuty godności człowieka oznaczają, że Konstytucja jedynie uznaje tę nadrzędną wartość, a nie ją tworzy. Godność jest immanentną cechą człowieka (niezależną od innych zmiennych, np. wieku czy poziomu sprawności intelektualnej), trwającą niezależnie od działań człowieka, ich moralnej oceny, niezależnie od wymierzonych w człowieka działań innych ludzi.

W sensie opisowym nienaruszalność oznacza, że nikt nie może pozbawiać ani umniejszyć cudzej godności, w sensie normatywnym, który znajdziemy w art. 30 – prowadzi do uznania, że podmiot godności nie może być nigdy traktowany jako środek do realizacji innych wartości, a należy uwzględnić indywidualne cele osobnicze⁷.

Godność „jest źródłem wartości pojętych jako stany rzeczy, które mają być realizowane jako służące całościowemu rozwojowi podmiotu godności”⁸. Jest źródłem wolności i praw, określonych w Konstytucji i innych aktach prawnych jako prawa i wolności człowieka. W paradygmacie uniwersalnym, przyjętym przez społeczeństwo międzynarodowe, centrum stanowi godność przyrodzona, niepodzielna, powszechna, równa i będąca źródłem wszystkich praw człowieka⁹.

Godność jako źródło praw i wolności przyjęto w Karcie Narodów Zjednoczonych¹⁰, Międzynarodowym Pakcie Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych¹¹, w Międzynarodowym Pakcie Praw Obywatelskich i Politycznych¹², w Deklaracji wiedeńskiej i programie działania z 25 czerwca 1993 r.¹³

⁶ Dz. U. z 1997 r., nr 78, poz. 483 ze zm.

⁷ M. Piechowiak, W sprawie aksjologicznej spójności Konstytucji RP. Dobro wspólne czy godność człowieka, w: S. L. Stadniczeńko (red.), Jednolitość aksjologiczna systemu prawa w rozwijających się państwach demokratycznych Europy, Opole 2011, s. 115.

⁸ *Op.cit.*, s. 115.

⁹ M. Piechowiak, Godność w Karcie praw podstawowych Unii Europejskiej – destrukcja uniwersalnego paradygmatu ujęcia podstawowych praw człowieka?, „Themis Polska Nova” nr 192, s. 126-146.

¹⁰ Karta Narodów Zjednoczonych z 26 czerwca 1945 r., Dz. U. z 1947 r., nr 23, poz. 90.

¹¹ Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych z 16 grudnia 1966 r., Dz. U. z 1977 r., nr 38, poz. 169.

¹² Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych z 16 grudnia 1966 r., Dz. U. z 1977 r., nr 38 poz. 167.

¹³ www.unesco.org [dostęp 14.2.2017].

Prawnaturalne rozumienie godności ugruntowuje ją poza przestrzenią zrelatywizowaną¹⁴. Przyjmując godność jako źródło praw, przyjmujemy postawę, że w ochronie praw człowieka chodzi nie o same prawa człowieka, ale o człowieka.

Człowiek jest podmiotem wolności religijnej, a zakorzenienie prawa swobody myśli, sumienia i wyznania w godności osoby ludzkiej oznacza, że nie jest to prawo przez państwo nadane, a jedynie przez państwo uznane i z mocy prawa stanowionego chronione¹⁵.

Ochrona wolności religijnej dziecka w prawie międzynarodowym

Prawo do wolności sumienia i wyznania pojawia się w prawie międzynarodowym w Deklaracji Praw Człowieka i Obywatela (1789 r.), uznane tamże za prawo naturalne, niezbywalne i święte¹⁶. Uchwalona 26 czerwca 1945 r. Karta Narodów Zjednoczonych dąży do popierania i zachęcania społeczności międzynarodowej do poszanowania wolności religijnej, jako jednej z podstawowych swobód i praw człowieka¹⁷.

Powszechna Deklaracja Praw Człowieka i Obywatela, uchwalona 10 grudnia w 1948 r., w art. 18 wskazuje na aspekt wewnętrzny i zewnętrzny wolności myśli, sumienia i religii: „Każda osoba ma prawo do wolności myśli, sumienia i religii; prawo to obejmuje wolność zmiany swej religii lub przekonań, jak również wolność manifestowania swej religii lub przekonań, indywidualnie lub wspólnie z innymi, publicznie lub prywatnie, poprzez nauczanie, praktyki religijne, sprawowanie kultu i rytuałów”¹⁸.

Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności sporządzona 4 listopada 1950 r. w art. 9 powtarza prawie dosłownie treść art. 18 Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka i Obywatela, wskazując w ust. 2, że zewnętrzna sfera wolności religijnej może podlegać ustawowym ograniczeniom „z uwagi na interesy bezpieczeństwa publicznego, ochronę porządku publicznego, zdrowia i moralności lub ochronę praw i wolności innych osób”¹⁹.

W art. 18 Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych podkreślono wewnętrzny i zewnętrzny aspekt wolności myśli, sumienia i wyznania. W ust. 2 wskazano wolność religijną w rozumieniu negatywnym, stanowiąc że „nikt nie może podlegać

¹⁴ M. Piechowiak, *op.cit.*, s. 126-146.

¹⁵ J. Krukowski, Godność ludzka podstawą praw i wolności człowieka w umowach międzynarodowych, w: J. Krukowski, O. Theisen (red.), *Kultura i prawo. Materiały z pierwszej międzynarodowej Konferencji na temat podstaw jedności europejskiej*, Lublin 1999, s. 179-199.

¹⁶ A. Rogowska, Wolność sumienia i wyznania, w: M. Jabłoński (red.), *Realizacja i ochrona konstytucyjnych wolności i praw jednostki w polskim porządku prawnym*, Wrocław 2014, s. 237-251.

¹⁷ Dz. U. z 1947 r., nr 23, poz. 90.

¹⁸ Powszechna Deklaracja Praw Człowieka, www.libr.sejm.gov.pl [dostęp 14.2.2017].

¹⁹ Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, Dz. U. z 1993 r., nr 61, poz. 284.

przymusowi, który stanowiłby zamach na jego wolność posiadania lub przyjmowania wyznania albo przekonań według własnego wyboru”²⁰.

W ust. 3 wskazano na możliwość ustawowego ograniczenia uzewnętrzniania wyznania lub przekonań, jeżeli to ograniczenie spowodowane jest koniecznością realizacji wskazanych w akcie międzynarodowym celów.

W ust. 4 Pakt nakłada na Państwa-Strony obowiązek poszanowania wolności rodziców i opiekunów prawnych dzieci do wychowywania ich zgodnie z własnymi przekonaniami religijnymi i moralnymi.

Dziecko pojawia się więc w systemie międzynarodowej ochrony praw człowieka jako swoisty nośnik prawa rodziców do realizacji pełni swojej władzy rodzicielskiej (czy opiekuńczej w przypadku opiekunów prawnych) w aspekcie wychowania religijnego.

Również w Karcie Praw Podstawowych Unii Europejskiej z 7 grudnia 2000 r., obok zapewnienia każdemu wolności myśli, sumienia i religii, podkreślono prawo rodziców do wychowania dzieci zgodnie z własnymi przekonaniami religijnymi, filozoficznymi i moralnymi, wskazując jednocześnie, że ten obszar jest regulowany przez prawo krajowe²¹.

W roku 1989 w prawie międzynarodowym zauważono szczególną potrzebę ochrony wolności sumienia i wyznania dziecka. Konwencja o prawach dziecka przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w art. 14 postanawia, że Państwa – Strony Konwencji będą respektowały prawo dziecka do swobody myśli, sumienia i wyznania. Wskazuje na obowiązek rodziców w kierowaniu dzieckiem w korzystaniu z tego prawa, zgodnie z postępującym rozwojem dziecka²².

Tekst Konwencji jako pierwszy wprost wyraża ideę, że dziecko jest podmiotem wolności religijnej. Jednakże zastrzeżenie, że rodzice powinni udzielać swobód dzieciom odpowiednio do ich postępującego rozwoju, powodować może ograniczenie lub pozbawienie wolności religijnej dzieci młodszych, których zdolności będą ocenione przez ich rodziców jako niewystarczające. Niedookreślenie momentu czy przedziału wiekowego, w którym zdanie dziecka ma się liczyć powoduje pole do nadużyć²³.

Polska w deklaracji jednostronnej w 1991 r. uznała, że realizacja tego i innych praw dziecka może być dokonywana jedynie „z poszanowaniem władzy rodzicielskiej, zgodnie z polskimi zwyczajami i tradycjami dotyczącymi miejsca dziecka w rodzinie i po za rodziną”.

²⁰ Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych, Dz. U. z 1977 r., nr 38, poz. 167.

²¹ Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej, 2012/C 326/02; www.eur-lex.europa.eu [dostęp 14.2.2017].

²² Konwencja o prawach dziecka, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 20 listopada 1989 r., Dz. U. z 1991 r., nr 120, poz. 526.

²³ I. Lach, Dziecko jako podmiot wolności sumienia i wyznania, Warszawa 2016, s. 34-35.

Druga część powyższego zastrzeżenia może budzić wątpliwości co do intencji jego autorów. Niektóre polskie tradycje i zwyczaje będą bowiem raczej zagrażać realizacji wolności osobistych dziecka, a zapis ten nie został doprecyzowany²⁴.

Ochrona wolności religijnej dziecka w polskim systemie prawnym – Wrocławskie projekty ochrony prawnej wolności sumienia i wyznania dziecka

Już w 1995 roku J. Zaporowska i J. Mazurkiewicz w artykule „Sumienie pod zarządkiem”²⁵ wskazywali, że w polskim prawie co do zasady nie ma uregulowań, które szczególnie chroniłoby dziecko w zakresie jego swobody sumienia i wyznania, a ustawodawca w swoich regulacjach wskazuje raczej na prawo rodziców do wychowywania dzieci zgodnie z ich przekonaniami religijnymi czy światopoglądem²⁶.

Polski system prawny jest w poruszonym aspekcie niekonsekwentny, gdyż przyznając dziecku od trzynastego roku życia ograniczoną zdolność do czynności prawnych (art. 15 k.c.), nie odnosi się w sposób szczególny do kwestii ochrony podstawowego prawa dziecka do wolności myśli, sumienia i wyznania.

Ten i inne problemy prawnej ochrony dóbr osobistych dziecka stanowiły przedmiot badań i projektów legislacyjnych Terenowego Komitetu Ochrony Praw Dziecka, utworzonego w roku 1984 we Wrocławiu.

Autorzy wrocławskich projektów ochrony prawnej dzieci i kobiet wskazywali, jakie idee powinny być realizowane prawnie, aby zapewnić dziecku ochronę należnych mu – jak każdemu człowiekowi, niezależnie od wieku i zdolności do czynności prawnych – praw i wolności w sferze tak delikatnej jak sfera przeżyć duchowych²⁷.

Wrocławscy autorzy reform nie negowali prawa rodziców do religijnego, zgodnego z własnymi przekonaniami wychowania dzieci, uznawanego przez akty prawa międzynarodowego i krajowego. Niemniej podkreślali, że realizacja tego prawa nie może

²⁴ I. Lach, op.cit., s. 39.

²⁵ J. Zaporowska, J. Mazurkiewicz, Sumienie pod zarządkiem, Rzeczpospolita 1995, nr 65, s. 15.

²⁶ Dzisiaj to rodzic decyduje o kwestii tak istotnej dla wolności religijnej, jak uczęszczanie jego dziecka na organizowane w szkole lekcje religii. Ustawa z 17 maja 1989 r. o gwarancjach wolności sumienia i wyznania, (Dz. U. z 2005 r., nr 231, poz. 1965 ze zm.) podkreśla prawa obywateli do wychowywania dzieci zgodnie ze swoimi religijnymi przekonaniami oraz zapewnia członkom kościołów i związków wyznaniowych poszanowanie ich woli w zakresie nauczaniu religii i religijnego wychowaniu dzieci i młodzieży. Również w ustawie z dnia 17 maja 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego (Dz. U. z 2013 r., poz. 1169 ze zm.) podkreślono że Kościół ma prawo do nauczania religii i wychowywania religijnego dzieci i młodzieży, a odbywa się to zgodnie z wyborem dokonany przez opiekunów prawnych/rodziców dzieci. Prawo rodziców do wychowywania dzieci zgodnie z własnymi przekonaniami religijnymi uznaje również prawo oświatowe. Zob. J. Mazurkiewicz, *Zanim pomysły nasze...*, s. 21-23, T. Płoski, Gwarancje wolności sumienia i religii w Polsce, „Studia Warmińskie” nr XL/2003, s. 151-152.

²⁷ J. Mazurkiewicz, *Zanim pomysły nasze...*, s. 15.

oznaczać naruszania podmiotowego prawa dziecka do swobody w zakresie myśli, sumienia, wyznania, religii.

Idea postulowana przez wrocławskich reformatorów – „płynące z władzy rodzicielskiej prawo do wychowania religijnego dziecka nie może być wykonywane z naruszeniem jego prawa do wolności sumienia i wyznania”²⁸ znalazła swój wyraz w art. 48 ust. 1 Konstytucji. Obok swobody sumienia i wyznania sformułowanej wprost w art. 53: „Każdemu zapewnia się wolność sumienia i religii”²⁹, art. 48 wskazuje na granicę uprawnienia rodziców do wychowywania dzieci zgodnie z własnymi przekonaniem. W ust. 1 zd. 2 czytamy: „wychowanie to powinno uwzględniać stopień dojrzałości dziecka, a także wolność jego sumienia i wyznania oraz jego przekonania”.

Przepisy Konstytucji (art. 48 ust. 1, w związku z art. 53) wprost potwierdzają, że dziecko również posiada wolność sumienia i wyznania oraz własne przekonania. Nie stawiając granicy wieku, nie wiążą wolności osobistej ze zdolnością do czynności prawnych. Określają „status aktywny dziecka”, który umożliwia mu realizację swoich praw w sferze wolności sumienia i wyznania³⁰.

Oprócz prawnokarnej ochrony wolności religijnej, dla ochrony swobody sumienia i wyznania dziecka zasadnicze znaczenie ma ochrona dóbr osobistych, przewidziana w kodeksie cywilnym. Z problematyką ochrony dóbr osobistych łączy się problematyka praw podmiotowych w ten sposób, że – zgodnie z przeważającymi poglądami doktryny – konstrukcja praw podmiotowych zapewnia najskuteczniejszą ochronę dóbr osobistych³¹ – prawa podmiotowe osobiste należą do praw podmiotowych bezwzględnych, co oznacza, że są skuteczne erga omnes i chronione na mocy art. 23 i 24 kodeksu cywilnego³².

Podmiotowe prawo dziecka do wolności sumienia i wyznania rozumiane jest jako przyznana mu przez normę prawną (jako podmiotowi stosunku prawnego) „sfera prawnej możliwości postępowania”, zgodnie z treścią prawa, w sposób który określa norma przyznająca prawo³³.

Konstytucja RP w art. 48, przyznając rodzicom prawo do wychowywania dziecka zgodnie ze swoimi przekonaniem, wskazuje jednocześnie, że rodzice winni uwzględniać wolność sumienia, wyznania i przekonań dziecka – czyli nakłada na rodziców obowiązek

²⁸ *Op.cit.*, s. 38.

²⁹ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz. U. z 1997 r., nr 78, poz. 483 ze zm., art. 53.

³⁰ J. Sobczak, M. Gołda-Sobczak, Wolność sumienia i wyznania jako prawo człowieka, „Annales UMCS”, 2012, t. XIX, nr 1, s. 41.

³¹ Z. Radwański, A. Olejniczak, Prawo cywilne – część ogólna, Warszawa 2011, s. 169.

³² *Op.cit.*, s. 170.

³³ S. Grzybowski, Prawo cywilne, zarys części ogólnej, Warszawa 1974, s. 97.

nienaruszania sfery prawnej możliwości postępowania – sfery wolności religijnej dziecka, jako podmiotu prawa.

Dziecko, pozostające pod władzą rodzicielską rodziców, określaną jako „zespół obowiązków rodziców względem dziecka”³⁴, gdzie uprawnienia rodzicielskie są składnikiem władzy, winne jest rodzicom posłuszeństwo (na mocy art. 95 § 2 k.r.o.), a w sprawach, gdzie może decydować samodzielnie powinno brać pod uwagę opinie i zalecenia rodziców. Jednocześnie rodzice zobowiązani są do uwzględniania woli dziecka w sprawach które go dotyczą, i powinni wysłuchać dziecko, o ile uzasadnia to jego rozwój umysłowy, stan zdrowia i stopień dojrzałości, a także w miarę możliwości uwzględniać jego rozsądne życzenia. Wydaje się, że zwłaszcza w sprawach tak delikatnych jak dotyczących sumienia, myśli, przeżyć duchowych czy religijnych, rodzice winni ostrożnie stosować narzędzia władzy rodzicielskiej, skłaniając się do respektowania głosu dziecka w tak ważnej dla niego sprawie.

Art. 48 Konstytucji oraz Konwencja o prawach dziecka, przyznając dziecku wolność religijną, nie wskazują jednakże w jaki sposób oceniać, czy stopień rozwoju dziecka (jego stopień dojrzałości, wg k.r.o.) jest już wystarczający, aby mogło samo decydować w aspekcie wyborów duchowych czy światopoglądowych.

Brak doprecyzowania sprawia, że to nadal od oceny rodziców (i od ich postawy) zależy stopień realizacji prawa dziecka do swobody sumienia i wyznania³⁵.

Wolność religijna dziecka w świetle prawa kanonicznego

Polska jest krajem prawie jednolitym wyznaniowo. W 2010 r. katolicy w Polsce stanowili 96, 21% ludności³⁶. Nauczanie kościoła katolickiego nakazuje rodzicom obowiązek wychowania religijnego dzieci – jako „główni wychowawcy” są oni odpowiedzialni za rozwój duchowy dziecka oraz jego wychowanie religijne i moralne, poprzez przekazywanie dziecku treści Katechizmu Kościoła Katolickiego oraz treści przekazywanych wiernym przez Urząd Nauczycielski Kościoła, a także zapewnianie dziecku udziału w praktykach religijnych, przykład z życia rodziców lub opiekunów, a także zobowiązanie do przygotowania dziecka do przyjmowania sakramentów przewidzianych nauką Kościoła³⁷.

³⁴ I. Lach, *op.cit.*, s. 44.

³⁵ A. Jakuszewicz, Prawo rodziców do wychowywania dzieci zgodnie z własnymi przekonaniami a wolność sumienia i religii dzieci w Konstytucji RP oraz w Konwencji o Prawach Dziecka, „Studia z zakresu prawa, administracji i zarządzania UKW” 2013, t. 3, s.124-125.

³⁶ GUS, Rocznik Statystyczny, Kościół Katolicki w Polsce 1991-2010, Warszawa 2014, s. 14.

³⁷ E. Szczot, Władza rodzicielska a wolność religijna dziecka w prawie kanonicznym, „Annales Canonici” 2015, nr 11, s. 226-227.

Wg nauk Soboru Watykańskiego II wolność religijna to atrybut rodziny, pojętej jako komórka społeczna będąca podmiotem prawa. Wolność religijna rodziny oznacza prawo do swobodnego organizowania życia religijnego członkom rodziny pod kierunkiem rodziców, decydowanie przez rodziców o rodzaju religijnego nauczania dzieci, prawo swobodnego wyboru szkoły i innych środków wychowania, wolność od zmuszania dzieci do nauki treści niezgodnych z przekonaniami religijnymi ich rodziców, wolność od narzucania jedyne systemu wychowania³⁸. Nauka Kościoła dookreśla uznane zarówno przez prawo krajowe jak i międzynarodowe prawo rodziców do wychowywania dzieci zgodnie ze swoimi przekonaniami religijnymi.

Jednocześnie prawo kanoniczne określa obowiązki rodziców: obowiązek ochrzczenia dziecka jak najszybciej po urodzeniu, obowiązek rodziców chrzestnych pomocy rodzicom dziecka i dziecku chrzestnemu w prowadzeniu życia chrześcijańskiego, obowiązek troski nad dopuszczeniem dzieci do Komunii Św. zaraz po „dojściu do używania rozumu”, obowiązek czuwania nad przyjęciem przez małoletniego sakramentu bierzmowania. Wolność religijna małoletniego w prawie kanonicznym to jego prawo do sprzeciwu woli rodziców w przypadku ich decyzji o ochrzczeniu lub wychowaniu dziecka w religii akatolickiej. Prawo to może być realizowane dopiero po ukończeniu przez małoletniego 14 roku życia³⁹.

Sobór Watykański II, uznając wolność religijną każdej osoby, mającą źródło w przyrodzonej godności człowieka, podmiotem najszerzej pojętej wolności czyni jednak rodzinę, z nadrzędną rolą rodziców decydujących o wychowaniu dziecka wg własnych przekonań religijnych.

Zakończenie

Wolność religijna, zwana naprzemiennie wolnością sumienia i wyznania, jest uznanym przez akty prawa międzynarodowego i Konstytucję RP prawem każdego człowieka. W równym stopniu to prawo dziecka, jeśli za źródło tego i innych praw człowieka uznamy przyrodzoną i niezbywalną godność ludzką. Wymiar aksjologiczny w tej materii ma duże znaczenie. Religia, myśli, przeżycia i przekonania to bowiem specjalne sfery ludzkiego życia, gdzie – doktryna jest zgodna – prawo powinno pełnić li tylko pomocniczą funkcję gwaranta.

Może wydawać się, że wolność religijna dziecka stoi w prawnej kontrze do równie uznawanego przez prawo międzynarodowe i krajowe prawa rodziców do wychowywania

³⁸ H. Misztal, Prawo rodziców do wychowania dzieci wg własnych przekonań, „Teka Komisji Prawniczej OL PAN” 2009, t. II, s. 67.

³⁹ E. Szczot, Władza rodzicielska..., s. 226-228.

dziecka zgodnie ze swoimi przekonaniem, w tym wychowania religijnego. Wolność dziecka spotyka się tutaj z równie ważnym prawem jego rodziców. Jednak, powtarzając za I. Berlinem, dwie prawdy nie mogą być logicznie sprzeczne.

Dlatego wytyczną w realizacji obydwu praw w sposób nieniosący za sobą kolizji, winien być tekst Konwencji o prawach dziecka, wskazujący na obowiązek rodziców w kierowaniu dzieckiem w taki sposób, aby mogło swoje prawo do wolności sumienia i wyznania w pełni realizować, zgodnie ze swoim postępującym rozwojem.

Naczelną powinna być i tu zasada dobra dziecka.